

Hvad gravene fortalte

Et landområde med flade plateauer, lavninger af forskellig dybde og bakketoppe. Det lå næsten i kortene, at området mellem landsbyen Bjertrup og stationsbyen Hørning, måtte gemme på noget virkelig spændende oldtid. Den fornemmelse kom til at holde stik...

Af arkæolog Anja Vegeberg Jensen, Museum Skanderborg

Udgravningen, der fik navn efter en nu nedrevet landejendom Bjertrup Østergård, blev, efter en forundersøgelse i 2019, påbegyndt i 2020. Det 40 hektar store område skulle efter den arkæologiske undersøgelse udlægges til erhverv, og Skanderborg Kommune ønskede derfor at afklare arkæologien på området.

I alt 2,6 hektar viste sig at være tæt besat med bebyggel-

sesspor, dateret til sen yngre romersk/ældre germansk jernalder (ca. 300-500 e.Kr.). Bopladser fra denne periode er sædvanligvis karakteriseret ved talrige rækker af stolpehuller fra langhuse, hegnsløb og diverse udhuse, og overblik er ikke nødvendigvis det første, man får, når alle stolpespor er fremdraget fra mulden. Ofte er der nemlig også bygget om og

bygget til, hvilket er med til at sløre de primære konstruktioner.

En lille gravplads dukker op

Vores store jernalderbebyggelse viste sig også, til arkæologernes store glæde, at have en tilhørende gravplads. Gravpladser fra denne periode er ganske sjældne i det danske materiale, og hver eneste gravplads kan således

Fig. 1: Den mest velbevarede af urnerne fra den store gravplads. Foto: Museum Skanderborg.

give værdifulde oplysninger til fundgruppen.

Denne gravplads lå lidt for sig selv i det nordvestlige område af udgravningen og optog et mindre område på ca. 10 x 10 meter. Her sås i alt to jordfæstegrave, en brandgrav samt en urnegrav.

Som noget specielt ved den sidstnævnte gravlæggelse, så var der tilsyneladende rejst en konstruktion omkring urnen, bestående af fire stolper. Urnen, hvoraf kun bunden var bevaret, var placeret lige i centrum af det kvadrat, som stolpehullerne tegnede. Det er meget muligt, at man skal opfatte denne konstruktion som et slags ligbålsstativ, hvorpå man har brændt afdøde (fig. 2).

Stolpehullerne fra stativet var fyldt op med jord blandet med brændte knoglerester, brændte keramikskår og en brændt metalgenstand af bronze, sandsynligvis en fibel. Et muligt

hændelsesforløb kunne have set således ud: Efter at den døde var blevet brændt, har man samlet de fleste af de tilbageværende hvidbrændte knogler sammen og puttet dem i en urne. Så har man rykket pælestumperne fra ligbålsstativet op, jævnet askebunken ud og derefter nedsat urnen i en lille nedgravning midt på ligbålsstedet.

En stor gravplads dukker op

På en lille bakketop, nogle hundrede meter vest for den lille gravplads, var vi i forundersøgelsen stødt på to brandgrave samt en mulig jordfæstegrav, og det var forventet, at der ville dukke flere grave op. I eftersommerens varme gik arkæologerne så i gang med at fjerne muldjorden, og i alt 12 jordfæstegrave samt otte urnegrave lå nu og ventede. En kulstof 14-datering, som er lavet på materiale fra den ene brandgrav, tidsfæster gravpladsen til omtrent 323-389 e.Kr., hvilket vil

sige tidsperioden yngre romersk jernalder på overgangen til ældre germansk jernalder.

Urnegravene var desværre ikke særligt godt bevarede, og langt de fleste var reduceret til at bestå af en lerkarbund rummende en smule urnefyld. Kun en enkelt urne var gravet tilstrækkeligt dybt ned til at kunne modstå den pløjning, som langsomt men sikkert har ødelagt de andre urner (fig. 1).

Jordfæstegravene var en helt anden sag, set ud fra et bevaringsmæssigt synspunkt. De var, på nær en enkelt grav, alle grundigt gravet ned i den stive lerjord, så intet var her pløjet væk. Gravlæggelserne var fra samme periode som brandgravene og rummede jordfæstede personer, som var blevet begravet sammen med forskellige tidstypiske, personlige genstande. I en del af gravene kunne kisten identificeres, og de anvendte typer var enten en bulkiste, altså en udhulet træstamme, eller en rektangulær plankekiste. I enkelte af gravene sås intet kistespor, men det udelukker ikke, at der oprindeligt har været en kiste. Rygleje eller sideleje orienteret mod syd var den foretrukne begravelsesstilling i yngre jernalders jordfæstebegravelse, og det ser ud til, at man i Bjertrup har fulgt samme tendens.

Når det, der glimter, virkelig er guld

I tre af de formodede mandsgrave havde den døde udelukkende fået lerkar med i graven. Til gengæld rummede den fjerde mandsgrav, som var en temmelig lang og dyb grav, flere spændende overraskelser.

Fig. 2: Rekonstruktionsforslag af ligbålsstativet. Der var godt 2 meter mellem yderstolperne i længden og 1,8 meter i bredden. Illustration: Anders Hagen Mørk, Museum Skanderborg.

Fig. 3 og 4: Til venstre ses guldringen, som den dukkede op af mulden i graven. Til højre den rengjorte ring på museet (diam. er 2,3 cm). Guldet skinnede som den dag, ringen blev lagt i graven med sin ejermand. Foto: Museum Skanderborg.

Under udgravningen af graven dukkede der en del store sten op i gravfylden, og de er sandsynligvis blevet brugt som dække over graven. Den største af stenene var placeret lige over den gravlagtes torsoområde, hvilket muligvis har været med fuldt overlæg. For på gravens bund, beskyttet af den store sten, fandt arkæologen den fineste spiralguldring (fig. 3 og 4)! Ringen består af tre vindinger af en tynd guldstang, der danner en stor og gedigen mandsring. Ydermere lå der i nærheden af ringen en sølvpincet samt en formodet øreske af sølv, hvilket samlet kaldes et toiletsæt. To flotte lerkar var ligeledes kommet med den afdøde i graven. Et kar var placeret i hovedenden, et andet kar i fodenden.

En guldring er en af de helt specielle genstande, man kun finder ganske få gange i sit professionelle virke som arkæolog, og den næste genstand hører i den grad til i samme kategori. I den østlige ende af graven, formodentlig placeret for fødderne af den gravlagte mand, fandt udgraveren pludselig spor af træ. Der blev gravet lidt videre,

og så blev det klart, at træet var en del af en stavbygget træspand med bronzebeslag. Spanden var meget nedbrudt og blev derfor taget op i et præparat.

En bronzebeslået, stavbygget træspand samt en guldring og et toiletsæt af sølv fortæller os, at denne grav tilhører en mand af høj samfundsstatus (fig. 5).

De formodede kvindegrave på gravpladsen havde et lidt varierende udtryk, men rummede alle sammen enten rav- eller glasperler i større eller mindre antal. Oftest sås en kombination af de to genstandstyper, og der var både enkelt- og flerfarvede glasperler i forskellige størrelser og form, importerede mosaikperler (fig. 6) såvel som flere forskelligt formede ravperler. I flere af gravene blev der fundet såkaldte berlokformede ravperler, der er en speciel 8-talsformet perletype, som kun associeres med de rigeste kvindegrave. Ydermere var der fine, ornamenterede lerkar i gravene, ofte også mere end et enkelt kar (fig. 7).

En af kvindegravene viste sig at indeholde et stort antal glas- og ravperler, indtil videre løseligt talt op til ca. 150 stk. Per-

Fig. 5: Rekonstruktionsforslag baseret på de indledende udgravningsoplysninger. Afdøde lå på ryggen i en tømmerbygget kiste. Med sig havde han fået sin guldring, et toiletsæt, en jernkniv, to lerkar og en bronzebeslået træspand. Illustration: Anders Hagen Mørk, Museum Skanderborg.

Fig. 6: Mosaikglasperle fra en af kvindegravene. Perlen måler 1 cm i længden. Foto: Moesgaard Museum.

lerne lå i tydelige kædeforløb, og dette gjorde, at der endnu en gang blev lavet et præparat, her omkring perlekonzentrationen (fig. 8). På den måde bliver perlerne udgravet med største akkuratse under mikroskop, og forhåbentlig bliver det muligt at gengive perlekædernes forløb.

Overraskelserne vil ingen ende tage

Som det ofte sker på udgravninger, så skulle arkæologerne afslutningsvis "bare lige" undersøge et lidt spøjst udseende anlæg, der forud for undersøgelsen var blevet tolket som en grube eller en brønd. Hvilket hurtigt viste sig at være et fejlskøn. Den rige mandsgrav havde simpelthen en kvindelig pendant (fig. 9)!

Det blev under udgravningen tydeligt, at der ikke var tale om en gravlæggelse i en kiste som i de andre grave, men at der derimod var tale om et træbygget kammer, altså en kammergrav. I kammeret lå en kvinde, og vi

Fig. 8: Det er tydeligt at se, at de mange forskellige perler i dette præparat, har ligget som perlekæder i graven. Foto: Moesgaard Museum.

var her så heldige, at de sidste bløde rester af kvindens knogler var bevaret, dog kun fra den øvre del af kroppen. Underkroppen var desværre forstyrret af en nedgravning, som sandsynligvis var foretaget i oldtiden. Denne skik med at genbesøge begra-

velserne ses faktisk relativt ofte i grave fra pågældende tidsperiode, og repræsenterer ikke nødvendigvis plyndringsforsøg. Dyrkelsen af en forfædrekult kan nemlig være en anden forklaringsmodel, hvor man vendte tilbage til gravene for at hente enten genstande eller knogler.

Kvinden lå på højre side med ansigtet vendt mod syd og med den ene arm bøjet op mod ansigtet, som i en sovestilling. På denne hånd bar hun tre tynde sølvringe. Ved hendes hoved, som man kunne se et svagt aftryk af, stod et lerkar. Yderligere to lerkar var placeret i den sydlige del af hovedenden, og her sås også de nedbrudte rester af en træskål. Henover hendes torso sås et virvar af perler, med kig til flere ringspænder samt

Fig. 7: Tre ornamenterede lerkar fra en af kvindegravene. Foto: Museum Skanderborg.

en lille flyvsk, guldglimtende ornamenteret flage, som måske stammer fra en pragtfibel.

Det blev besluttet at tage hele den store perlekonzentration op i et stort præparat, der faktisk rummede det meste af kvindens overkrop. Udførelsen af dette præparat var en spændende og lettere nervepirrende opgave, som Moesgård Museums konserveringsafdeling assisterede med. Udgravningen af præparatet er i fuld gang, og indtil videre er der talt minimum 300 perler af både glas og rav.

Indflydelsesrige jernalderslægter

Vi formoder, at vi her fandt en gravplads, som har været brugt af områdets førende slægt. Det var ikke alle og enhver forundt at besidde hverken guldringe eller bronzebeslåede træspænder på dette tidspunkt i historien. Kun de mest magtfulde og rige slægter har haft adgang til de eksklusive genstande, som er fundet på Bjertrup-gravpladsen. En interessant detalje er, at der, et par kilometer fra Bjertrup, ved Stilling Trehøje, er undersøgt en højstatus mandsgav fra yngre romersk/ældre germansk jernalder indeholdende ganske exceptionelle genstande, bl.a. et glasbæger fremstillet i Sortehavsområdet. Er manden i denne grav mon en slægtning til de begravede fra Bjertrup? Vi ved det ikke, men muligheden foreligger. Desuden er der på lokaliteten Karolinehøj, også ganske nær Stilling, fundet en gravplads fra ældre romersk jernalder (1-175 e.Kr.), som ligeledes rummer fornemme genstande, f.eks. resterne af et

spejl importeret fra Romerriket. Der har altså eksisteret en eller måske flere meget stærke jernalderslægter i Stilling-Hørningområdet, som gennem flere århundreder har haft sans for at opnå indflydelse ud over det lokale.

De to gravpladser fra Bjertrup Østergård er de første fra denne tidsperiode, som er udgravet i Skanderborg Kommune. Den kommende tids bearbejdning af fundene vil gøre os en hel del klogere på genstandene og de gravlagte, og der ligger helt sikkert talrige spændende historier og venter forude. ❶

Fig. 9: Rekonstruktionsforslaget af den rige kvindegrav er baseret på de indledende udgravningsoplysninger samt det præparat, som blev taget op. Præparatet er endnu ikke færdigudgravet, men et røntgenfoto viser mindst to fibler, hvoraf den ene er en stor kantet pragtfibel, flere ringspænder samt tre sølvringe, som kvinden bar på sin hånd. Derudover bar kvinden en masse perlekæder. Afdøde lå på siden i et træbygget kammer, der målte 2,25 meter i længden og 1,7 meter i bredden. Illustration: Anders Hagen Mørk, Museum Skanderborg.